

Bijlage HAVO
2024

tijdvak 2

geschiedenis

Bronnenboekje

examentor.nl

HA-1021-a-24-2-b

bron 1

Op 24 mei 1607 ontmoet een groep Engelse kolonisten in Amerika koning Powhatan, de leider van een inheems volk. De kolonisten worden vergezeld door Naurans, een inheemse tolk die voor hen werkt. Een van de kolonisten schrijft:

Op een van de kleine eilanden aan de monding van de watervallen richtte hij¹⁾ een kruis²⁾ op met de inscriptie 'Jacobus Rex³⁾ 1607' en zijn eigen naam hieronder. Toen het kruis eenmaal was opgericht, baden we voor onze koning en ons eigen succes in deze onderneming in zijn naam, en verkondigden dat hij [Jacobus] de koning was, met een luide kreet. Koning Powhatan was inmiddels verdwenen (...), net als alle andere wilden⁴⁾, behalve Naurans, die ons met een kreet het kruis zag opzetten en bezorgd leek. Maar kapitein Newport vertelde Naurans dat de twee armen van het kruis koning Powhatan en hemzelf voorstelden, de sluiting in het midden hun bondgenootschap vertegenwoordigde, en de schreeuw uit eerbied was voor Powhatan, hetgeen Naurans behoorlijk opvrolijkte.

noot 1 Dit is Christopher Newport, de kapitein van het Engelse schip de *Susan Constant*, dat in 1607 kolonisten vervoert naar Amerika.

noot 2 Het kruis is een christelijk symbool.

noot 3 Koning Jacobus is de Engelse koning die opdracht geeft voor deze expeditie.

noot 4 Hiermee bedoelt de kolonist de inheemse bevolking.

bron 2

Een anonieme prent uit 1618:

Liefde, Geloof,
Hoop en Geduld

jezuïeten
(katholieke
geestelijken)

'Verbum Dei'
(Het woord
van God)

jezuïeten

jezuïet bij de
poort van de hel

Maarten Luther

bron 3

Madame Palatine, Elisabeth Charlotte van de Palts (1652-1722), is getrouwd met de broer van de Franse koning Lodewijk XIV. Ze schrijft brieven aan vrienden en familie over haar leven in het koninklijk paleis in Versailles. Een voorbeeld van zo'n brief staat hier:

Elke maandag, woensdag en vrijdag is het *de dag van het appartement*¹⁾. Alle heren aan het hof verzamelen zich in de voorhal van de koning en alle dames komen samen in de kamers van de koningin om zes uur. Dan gaat iedereen in optocht naar de salon. Daarnaast is een grote kamer, waar viool wordt gespeeld voor diegenen die willen dansen. (...) Daarna is er een grote kamer – men zou het een hal kunnen noemen – met meer dan twintig tafels met daarop groene fluwelen kleden met gouden franjes waar allerlei soorten spelletjes worden gespeeld. Dan is er de grote 'voorkamer' waar de biljarttafel van de koning staat en er is een kamer met vier lange tafels met versnaperingen: allerlei soorten vruchtenvlaaien, zoetigheden, het lijkt op een kerstlunch thuis. Nog eens vier tafels, die net zo lang zijn, worden in de kamer ernaast gezet en zijn volgeladen met karaffen en glazen en verschillende soorten wijn en likeur. Mensen staan te eten en te drinken in de twee laatstgenoemde kamers en gaan dan naar de kamers om spelletjes te spelen.

noot 1 *De dag van het appartement* is een verplichte bijeenkomst voor alle adel aan het hof.

bron 4

Nadat de Fransen in 1794 de slavernij officieel hebben afgeschaft, wordt het in 1802 heringevoerd op het Franse eiland Guadeloupe. Mensen die opnieuw slaafgemaakt worden, komen in opstand en nemen Franse inwoners gevangen. Auguste Lacour, familie van plantage-eigenaren op het eiland, beschrijft hoe de slaafgemaakte Solitude spreekt tegen gevangengenomen Fransen:

Haar haat en woede waren explosief. Ze hield konijnen. Toen een van de konijnen ontsnapte pakte ze een mes, ging het achterna, doorboorde het en hield het omhoog voor de [Franse] gevangenen. "Zo", zei ze, terwijl ze de meest schandelijke scheldwoorden gebruikte, "zal ik jullie ook behandelen."

bron 5

In september 1831 publiceert de abolitionistische krant *The Liberator* een ingezonden brief waarin een slaveneigenaar schrijft:

Uw krant, meneer, kan niet langer worden getolereerd. Persvrijheid kan alleen worden toegestaan waar geprobeerd wordt om de geest van vrije mensen te verlichten, en om mensen die al vrij zijn *echt* gelukkig te maken. Welk recht geeft de grondwet van de Verenigde Staten aan wie dan ook om op te roepen tot verzet van diegenen die door de grondwet zijn erkend als slaaf?

bron 6

In de zomer van 1858 wordt het Britse parlamentsgebouw enkele weken gesloten vanwege stankoverlast door de Theems (de grote rivier in Londen). In Londen gaat het gerucht dat de regering een nieuw parlamentsgebouw wil laten bouwen op een andere plek. Het tijdschrift *Punch* publiceert deze prent met de titel *Vader Theems stelt zijn kinderen voor aan de goede stad Londen*:

De ondertitel van de prent is:

Een ontwerp voor een muurschildering in het nieuwe parlamentsgebouw.

Toelichting:

De vrouw links staat symbool voor Londen. De grote figuur rechts stelt de Theems voor. De figuren die uit de rivier komen stellen de ziektes 'difterie', 'scrofulose' en 'cholera' voor.

bron 7

In de jaren 1880 maakt de Britse fotograaf Samuel Bourne een foto van de *Darjeeling Himalayan Railway*:

Toelichting:

De spoorlijn is meer dan 80 kilometer lang en heeft veertien tussenstations. De trein verbindt het Himalayagebergte met het kustgebied van India.

bron 8

In 1932 schrijft Gé Nabrink over een Indische tentoonstelling in Den Haag met muziek-, dans- en ambachtdemonstraties, Indisch eten en authentieke gebouwen:

Wat getoond wordt is niet het ware beeld van het Nederlandse kolonialisme. De 'Indische Tentoonstelling' is een wanhopige poging het optreden van de Nederlandse bezittende klasse te rechtvaardigen en goed te praten. Denkende arbeiders laten zich niet om de tuin leiden. (...) Niet om beschaving en niet om godsdienst, maar om winst regeert de terreur van de Nederlandse bourgeoisie in Indonesië. Nu en vroeger! De koloniale geschiedenis van Nederland druipt van het bloed. Bloed van een onbeschermd volk, getrapt en gekneveld zonder ophouden van 1600 tot 1932.

bron 9

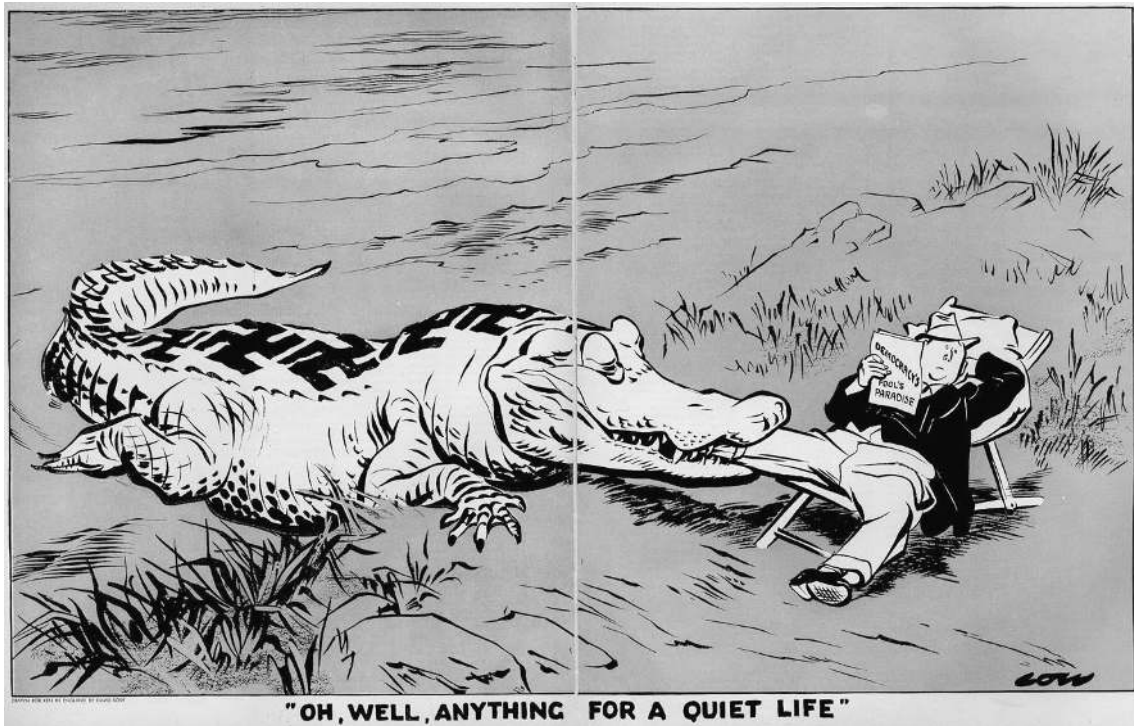
Luisse Solmitz is getrouwd met Franz Solmitz, die van Joodse afkomst is. Zij schrijft in 1938 over een maatregel van het Duitse ministerie van Binnenlandse Zaken:

's Avonds kwam de klap die we al verwachtten. Franz werd wit en stil, en toen vertelde hij het nieuws: Duitsers mogen alleen nog Duitse voornamen hebben, waaronder een paar uit een buitenlandse taal. Maar Joden moeten een Joodse voornaam hebben – zoals ik al had voorspeld: "Kijk uit", heb ik gezegd, "ze zullen het gewoon verplicht stellen." En dat is nu gebeurd. En het zijn geen namen als Jonah, Joshua, Benjamin maar afschuwelijke namen, sommige onherkenbaar en andere beledigend. Joden als Franz die al een voornaam hebben moeten er een tweede aan toevoegen: mannen moeten de naam Israel toevoegen en vrouwen de naam Sarah. Ik weet niet wat ik hierop moet zeggen. Op alle officiële correspondentie moet de tweede voornaam worden vermeld – dat betekent ook in het telefoonboek, bij de gemeente en op je bankrekening.

bron 10

Prent van David Low uit november 1938:

Vertaling van de tekst onder de prent:
"Vooruit dan maar, alles voor een rustig leven".

Toelichting:

Op het boek dat de man in zijn hand houdt staat: "Het dwazenparadijs van de democratie".

Op de rug van de krokodil staan hakenkruizen, symbool van het nationaalsocialisme.

bron 11

In augustus 1962 staat in de Britse krant *The Guardian*:

Twee jonge Oost-Berlijnse bouwvakkers, beiden achttien jaar, probeerden de Muur over te klimmen vandaag. Een kwam veilig in West-Berlijn, de ander¹⁾ werd gedood. (...) De Oost-Berlijnse politie die hem had neergeschoten kwam hem niet te hulp. De kreten van de man werden zwakker en stopten ten slotte. Zijn levenloze lichaam werd daarna op de schouders van een communistische politieman gehesen en hij werd weggedragen als een zak aardappels. (...) De groep van honderden toeschouwers [aan de West-Berlijnse kant] groeide uit tot duizenden en er werd over de muur heen "moordenaars" en "bandieten" geroepen naar de drie Oost-Berlijnse bewakers die met hun machinegeweren bij de muur stonden. Communistische politieagenten gooiden toen vier traangasgranaten op de menigte vanuit een raam op de eerste verdieping.

noot 1 De naam van deze jongen is Peter Fechter.

bron 12

Tijdens het debat in 1974 over de 'Wet gelijk loon voor vrouwen en mannen' zegt kamerlid Gerrit van Dam:

Onze fracties¹⁾ juichen het toe, dat in toenemende mate de vrouw qua opleiding, arbeidsplaats enzovoort, dezelfde kansen krijgt en neemt als de man. Zij juichen het echter evenzeer toe, dat de vrouw in het volle besef van haar verantwoordelijkheid de taakverdeling tussen haar en haar man zo kiest, dat aan het gezin een hogere prioriteit wordt toegekend dan aan het leveren van een rechtstreeks beloonde bijdrage aan het productieproces.

noot 1 Gerrit van Dam spreekt namens drie confessionele partijen.

bron 13

De striptekenaar Robert van der Kroft beschrijft een kerstviering in de jaren 1980 bij het Rotterdamse kunstenaarscollectief Dubio:

Onvergetelijk werd de kerst van 1980. Er werd een kerstboom neergezet in de gemeenschappelijke ruimte, maar natuurlijk zonder burgerlijke kerstballen. Een van de jongeren kwam binnen met een Mercedes-merk, gesloopt van de voorkant van een dure Mercedes¹⁾. (...) Anderen volgden al snel zijn voorbeeld, en binnen een week hing de hele kerstboom vol Mercedes-emblemen. Een letterlijk onbetaalbare kerstversiering!

noot 1 Mercedes-Benz is een luxe automerk, te herkennen aan een stervormig embleem op de motorkap.

bron 14

In 1991 maakt de Franse tekenaar Georges Million deze spotprent:

Toelichting:

Op het huis staat Joegoslavië.

Op de auto staat het logo van de Europese Unie.

Vertaling van de teksten:

Het ruikt naar brand!

We moeten misschien gaan kijken.

Er is geen probleem!

Wie gaat het water betalen? En de extra uren!

Niet duwen!

